

PRIDE eelkoolituse ning perevanema ja kasvataja baaskoolituse arendamine

Enelis Linnas

projektijuht, Tervise Arengu Instituut

Euroopa Sotsiaalfondi meetme TAT „Asendushoolduse kvaliteedi tõstmine” toel on riik saanud võimaluse parandada asendushoolduse kvaliteeti, arendades asendushoolduse pakkujatele tugi- ja järelhooldus-teenuseid ning koolitusi. Kirjeldan artiklis Tervise Arengu Instituudi eestvedamisel uuendatud koolitusi: lapsendajatele ja hooldusperedele mõeldud PRIDE eelkoolitust ning perevanema ja kasvataja baaskoolitust.

PRIDE eelkoolitus

PRIDE teaduspõhine koolitus on mõeldud peredele, kes soovivad kasvatada võtta lapse, kes on sündinud teistest vanematest.

Programm töötati välja 1990. aastatel Ameerikas, Eestis on selle järgi koolitatud 2000. aastate algusest. ESF meetme toel analüüsiti 2015. aastal PRIDE koolituse korraldust.¹ Kuna selgus, et koolitus hõlmab kõiki vanematele vajalikke pädevusi, siis otsustati sellega jätkata, uuendades koolituskava, toetudes seda tehes koolitusvajaduse analüüsile. Osaliste kaasamiseks korraldati ekspertmarlaudu ja fookusgrupe ning suheldi väliseksperptidega.

Uuendatud õppematerjalid telliti arendusmeeskonnalt, kuhu kuulusid neli PRIDE koolitajat, sisutoimetaja ja metoodik, mõne teema puhul kasutati ka teisi eksperte.

¹ Analüüsi tulemustest on kirjutatud *Sotsiaaltöös* 2/2016, artiklis „Hakkame parandama asendushoolduse kvaliteeti”, 75–77.

Materjalid viidi vastavusse Eesti oludega, lisati tänapäevast teooriat, kohandati harjutusi ja rollimänge, uuendati PRIDE õppefilm.

Arenduste käigus välja töötatud mõju hindamise süsteemi abil analüüsime nüüdsest koolitusel omandatu rakendamist ja hindame edaspidist koolituse vajadust, sh vajadust muudatuste järele. Koolituse mõju hinnatakse kolmel tasemel: 1) osalejate vahetu reaktsioon koolitusele, 2) kavandatud teadmiste ja oskuste omandamise tase, 3) käitumise muutus ehk õpitu kasutamine osalenute elus.

Arendustegevuste järel viidi läbi proovikoolitused, et näha, kuidas koolitus oma eesmärgi täidab ning kas materjali maht vastab ajakavale. Proovikoolituste tulemuste põhjal pikendati koolitust kolme akadeemilise tunni võrra ja tehti sisulisi muudatusi.

Uued koolitajad värvati grüpiintervjuude, näidiskoolituse ja pädevuste põhjal. Kandideerida said nii senised PRIDE koolitajad kui ka uued soovijad. 20 väljavalitut läbisid 2017. aasta suvel PRIDE koolitajate koolituse. Edaspidi on plaanis pakkuda koolitajatele supervisiooni ja vajadusel täienduskoolitusi.

Ülesehitus ja teemad

Hoolduspere vanemaks või lapsendajaks hakkamine on tõsine otsus, kuna oma päritoluperekonnast eraldatud laps on üldjuhul läbi elanud mitmeid traumasid. Pere peab teadma, mida sellise kogemusega lapse kasvatamine endast kujutab.

PRIDE eelkoolitus võimaldab perel arutluste, harjutuste, rollimängude ja õppuste kaudu hinnata oma valmisolekut ning omandada uusi teadmisi ja oskusi. Kui pere oskab enda ressursse analüüsida, teab nii oma tugevusi kui ka kasvuruume ja teeb teadliku otsuse, tuleb ta eeldatavalt lapse kasvatamisega paremini toime ja oskab raskuste korral abi

küsida, nii väheneb hoolduse katkestamise ja lastele uue trauma tekitamise oht.

Lapsendajal või hoolduspere vanemal peavad olema sobivad isikuomadused ning asjakohased teadmised ja oskused (pädevused). PRIDE eelkoolitus põhineb suuresti viiel põhipädevusel. Lapsendajad ja hoolduspere vanemad peavad teadma: 1) mida on vaja selleks, et laps saaks tunda end kaitstuna ja hoolitsetuna; 2) kuidas toetada lapse arengut; 3) kuidas toetada last suhetes tema bioloogilise perekonna ning teiste talle oluliste inimestega; 4) kuidas lapsele pühenduda ja luua usalduslikud suhted kogu eluks; 5) miks on oluline teha lapse huvides koostööd eri osapooltega ja kuidas seda teha.

PRIDE eelkoolitus kestab 58 akadeemilist tundi, koosneb 9 õppekorrast ja see läbitakse 2–6 kuuga. Sellest on auditoorset õpet 39 akadeemilist tundi ja iseseisvat tööd 15 ak/t. Lisaks toimub koolituse raames perekülastus (2 ak/t), kus koolitajad kohtuvad võimalike vanematega nende kodus ja aitavad pereliikmetel analüüsida oma varasemaid ja praeguseid elukogemusi, tuvastades nende tugevused ja vajadused. Kooshindamise kohtumisel (2 ak/t) vestlevad koolitajad ja võimalikud vanemad koolitusel omandatud oskustest, pere ressursidest ja valmisolekust hakata vanemaks mittebioloogilisele lapsele.

PRIDE eelkoolitusel käsitletakse paljusid teemasid². Räägitakse asendushoolduse eri vormidest, lapsendaja ja hoolduspere rollidest, kiindumussuhte olulisusest, lapse arengu mahajäämusest ja abistamise võimalustest. Arutatakse, milliseid kaotusi võib kogeda asendushooldusel olev laps ning kuidas oleks võimalik teda toetada. Läbivalt arutatakse, miks on oluline toetada lapse suhteid tema bioloogilise perekonnaga ning teiste talle oluliste inimestega. Antakse ülevaade tõhusa

² Vt täpsemalt www.tai.ee/et/tegevused/koolituskeskus/koolitused/pride-koolitus.

distsipliini ja piiride seadmise vajalikkusest, lapse käitumise tähendusest, muudatuste planeerimisest. Koolituse üks rõhuasetus on osaliste koostööl, et tagada lapse heaolu ja huvid.

Paljud uuendatud kavaga koolitusel osalenud on välja toonud, et teemad on nende jaoks olulised. Isegi kui mõni teema on tuttav, on meenutamine väga kasulik (nt kui oluline on lapse jaoks perekond). Lisaväärtusena tuuakse välja, et osalejaid julgustatakse nägema olukordi eri vaatenurkadest (nt läbi lapse ja bioloogilise vanema silmade). Seda toetavad rollimängud ja praktilised harjutused, mis mõjutavad osalejate mõtteid ja hoiakuid.

Registreerumine nii lapsendajate kui ka hooldusperevanemate PRIDE eelkoolitusele käib Sotsiaalkindlustusameti kaudu, Tervise Arengu Instituut otse peresid koolitusele ei registreeri.

2017. aastal korraldati kokku 11 PRIDE eelkoolitust (sh 2 proovikoolitust). 2018. aastasse on hetkeseisuga planeeritud 10 koolitust, mis tähendab kuni 160 potentsiaalse lapsendaja ja hooldusperevanema koolitamist.

Koolitus kui perede hindamise osa

Perekonna hindamise ja koolituse ühendamine aitab paremini välja selgitada pere valmisolekut ja võimet last kasvatada. Peret suunatakse koolituse käigus oma seniseid ja praeguseid tugevusi ja vajadusi hindama, võttes aluseks põhipädevused. See on osa hindamisprotsessist. Pere valmisolekut, ressursse ja kasvuruume kirjeldatakse koos tunnistusega antavas kaaskirjas.

Kuna ka Sotsiaalkindlustusameti (SKA) spetsialistide ülesandeks on perega kohtumiste ning pereuuringu kaudu lapsendajate ja hooldusperevanemate suutlikkuse hindamine, siis teevad PRIDE koolitajad eelkoolituse järel SKA lapsendamise ning hooldusperede spetsialistidega

koostööd. Nad arutavad koos pere võimekust ja valmisolekut ning võimalikke kasvuruume. Nii püütakse ennetada lapse sattumist perre, kus ei ole tema eest hoolitsemiseks piisavalt võimalusi. Lisaks nõustavad ja toetavad PRIDE koolitajad ja Sotsiaalkindlustusameti spetsialistid lapsendada või hoolduspereks saada soovijat abi ning tugiteenuste leidmisel.

0,5–2 aastat pärast eelkoolitust toimuvat supervisioonikohtumist pakutakse üldjuhul siis, kui lapsed on peredesse jõudnud. Siis käsitletakse lapse perre jõudmisega kerkinud küsimusi. TAI töötab välja ka põhikoolitused, et lapsendajad ja hooldusperevanemad täiendaksid ka edaspidi oma teadmisi ja oskusi ning saaksid tuge.

Teavitustegevused

Kuna lapse jaoks on kõige loomulikum kasvukeskkond pere, soovib riik suurendada perepõhise asendushoolduse osakaalu. Selleks korraldatakse TAI koordineerimisel 2018. aastal ka teavitustegevusi. Eesmärk on aidata kaasa uute hooldusperede pealekasvule ja ühiskonna toetava hoiaku kujunemisele päritoluperekonnast eraldatud lapse kasvatamisele. Teavituse kaudu üritatakse luua ja tugevdada arusaama, et laps, kes on jäänud ilma oma sünniperekonna hoolitsusest, on nagu iga teinegi laps, vajades veidi suuremat tuge trauma(de) tõttu, mida ta on oma elu jooksul kogunud. Muu hulgas soovitakse suurendada ühiskonna ja spetsialistide teadlikkust perepõhise asendushoolduse vajalikkusest ning mittebioloogilise lapse kasvatamise võimalusest (lapsendamine, eestkostele võtmine, perekonnas hooldamine).

Perevanema ja kasvataja baaskoolitus

TAI arendab ja korraldab koolitusi ka perevanematele ja kasvatajatele, et anda töötajatele asendus-, pere- või turvakodus töötamiseks

vajalikud oskused ja teadmised ning neid oma töös toetada ja julgustada. Koolituse arendamiseks analüüsiti seda koos osalistega. Küsitleti asenduskodu töötajaid, intervjueriti asenduskodu juhte ja asendushoolduselt väljunud noori, vaadati läbi rahvusvaheline teaduskirjandus ja selgitati välja tööks olulised pädevused, peeti nõu asendushoolduse valdkonna organisatsioonide ning spetsialistidega.

Koolituse maht on endiselt 160 akadeemilist tundi, kuid erinevalt varasemast, kui pakuti kolme koolitust vastavalt osaleja kvalifikatsioonile ja tema ametipositsioonile asenduskodus, on uus baaskoolitus ühine kõigile last vahetult kasvatavatele inimestele.

Uues koolituskavas on väiksem iseseisva töö (16 ak/t) ja suurem auditoorse kontaktõppe (144 ak/t) osakaal. Ühendatud on teoreetiline ja praktiline külg. Teemade käsitlemisel lähtutakse asendushoolduse spetsiifikast, et pakkuda osalejatele tööks võimalikult palju tuge. Näiteks on asendus- ja perekodus üldjuhul lapsi võrreldes tavalise perekonnaga rohkem ning lapsed paigutatakse peredesse eri vanuses, mis nõuab last kasvatavatel inimestelt rohkem teadmisi ja oskusi lastega suhte loomisel ja nende toetamisel.

Baaskoolitusel lähtutakse sellest, et last tuleb aktsepteerida sellisena, nagu ta on, toetades tema identiteeti ja koheldes last kui oma elu eksperti. Rõhutatakse ka, et asendushooldus peaks olema võimalikult perekeskne: tuleb teha kõik, et asutuses tagada last toetav õhkkond, turvatunne, privaatsus,

konfidentsiaalsus ja usaldus. Rõhku pannakse lapse toetamisele suhetes tema päritoluperekonna ning teiste lähedastega.

Koolitusel käsitlusele tulevad teemad on lapse areng ja kiindumus, trauma ja kaotus, väärkohtlemine, laste vaimne tervis, positiivne vanemlus, lapse õigused, konfliktide juhtimine ja töötaja vaimne tervis.³

Ka perevanema ja kasvataja koolituse puhul hinnatakse koolituse mõju. Seda tehakse kolmel tasemel nagu ka PRIDE eelkoolituse puhul, kuid lisaks hinnatakse veel, mil määral mõjutab koolitus organisatsiooni ja keskkonda laiemalt. Selleks kogutakse tagasisidet asenduskodude juhatajatelt, kelle alluvuses töötavad perevanemad ja kasvatajad on koolituse läbinud.

2017. aastal lõpetas baaskoolituse kuus gruppi. Osalenutelt saadi üldiselt positiivset tagasisidet. Nad leiavad, et koolituselt saadud teadmised on nende töökohal rakendatavad, kiidetakse baaskoolituse teemasid, kuna need on töös kasulikud ja olulised. Proovikoolituse järel tehti kriitikat iseseisva töö korraldamise ning koolituste tiheda ajagraafiku kohta. Sellega arvestatakse 2018. aastal.

Baaskoolituskava täiendati selle aasta alguses mõjuhindamise tulemuste põhjal, seejärel algavad uute gruppide koolitused, mida on 2018. aastasse planeeritud samuti kuus gruppi, koolitatakse kuni 120 perevanemat/kasvatajat. Perevanemate ja kasvatajate edaspidiseks toetuseks arendatakse vajaduspõhiseid lisakoolitusi. **S**

Sotsiaalkindlustusamet korraldab ESF TAT „Asendushoolduse kvaliteedi tõstmise“ meetme raames teenuste osutamist, mis toetavad asendushooldust pakkuvaid perekondi ja asenduskoduteenuse osutajaid.

Vt lähemalt

www.sotsiaalkindlustusamet.ee/et/lapsed-ja-pere/lastekaitse/asendushoolduse-tugiteenused

³ Baaskoolituse kava ja selle aluseks oleva analüüsi saate tutvuda veebilehel www.tai.ee/et/tegevused/koolituskeskus/koolitused/perevanema-ja-asenduskodu-kasvataja-baaskoolitus.